

ANNA SOKÓŁ-KLEIN

Uniwersytet Łódzki, Polska

<https://orcid.org/0000-0001-6591-0177>

Copyright and License: Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2025. This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivatives 4.0 International (CC BY- ND 4.0) License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.pl>).

JĘZYKOWY OBRAZ ZDROWIA I ŻYCIA W WYPOWIEDZIACH ŁÓDZKICH STUDENTÓW (NA PODSTAWIE WSTĘPNYCH BADAŃ ANKIETOWYCH)

Słowa kluczowe: badania ankietowe, definicja kognitywna, językowy obraz świata, język wartości, zdrowie, życie.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie językowego obrazu *zdrowia* i *życia* w wypowiedziach polskich i ukraińskich studentów uczących się na Wydziale Filologicznym UŁ. Teoretyczną podstawę badań stanowiły ustalenia metodologiczne wypracowane na gruncie etnolingwistyki, której kluczowym pojęciem jest językowy obraz świata. Z kolei jako narzędzie opisu w rekonstrukcji konceptualizacji omawianych pojęć posłużyły reguły semantyczne definicji kognitywnej, której kompleksowy charakter ujawnia się dzięki zastosowaniu danych systemowych (leksykograficznych), ankietowych i tekstowych (S-A-T). W artykule skoncentrowano się na badaniach ankietowych typu otwartego. Badania ilościowe pokazały, że *zdrowie* jest najważniejszą wartością dla Ukraińców (17,22%). Nie mniej istotne okazało się dla nich *życie*, które uplasowało się na trzecim miejscu (8,33%). Z kolei w ankietach Polaków *zdrowie* zajęło trzecią pozycję (10,93%), zaś *życie* – trzynastą (1,48%). Jeśli chodzi o rozumienie pojęcia, jakim jest *zdrowie*, część proponowanych przez respondentów wyjaśnień jest zgodna z treścią definicji, które znajdują się we współczesnych źródłach leksykograficznych (*zdrowie* to stan prawidłowo funkcjonującego organizmu, brak bólu, dobre samopoczucie). Poza ramy definicji leksykograficznych wykracza interpretacja *zdrowia* jako najcenniejszej wartości oraz jako energii/witalności. Jeśli chodzi o konceptualizację pojęcia *życie*, młodzież interpretuje analizowany leksem, odnosząc go głównie do *życia ludzkiego*, a więc dostrzega tu wymiar nie tylko egzystencjalny, ale również biologiczny czy religijny. Oprócz konceptualizacji *życia* jako istnienia, witalności, stanu organizmu czy najcenniejszej wartości pojawiły się też pojedyncze konceptualizacje, jak: życie to droga, witalność, stworzenie, coś niepowtarzalnego. Ponadto w wypowiedziach ukraińskich studentów widoczne jest wyraźne nawiązanie do wojny ukraińsko-rosyjskiej, co może być ważną przyczyną wyboru *życia* jako jednej z najważniejszych wartości.

1. WSTĘP

Zdrowie i życie w ujęciu aksjologicznym są traktowane przez społeczeństwo wyjątkowo, „są bowiem one podstawowym warunkiem egzystencji człowieka i przejmowania przez niego pozostałych wartości” (Jedliński, 2000, s. 202). Ich istota, a zarazem ulotność, to przedmiot zainteresowań badawczych zarówno dyscyplin przyrodniczych, jak również tych z obszaru nauk humanistycznych i społecznych. O wartości *zdrowia i życia* wypowiadają się lekarze, politycy, dziennikarze, duchowni czy artyści. Te pojęcia to zatem zjawiska wieloaspektowe i wielowymiarowe¹, których pełny opis jest możliwy w ramach podejścia multidyscyplinarnego.

Szczególnie pierwsza z wymienionych jednostek aksjologicznych ma wysoki status, gdyż to *zdrowie* jest gwarancją prawidłowego funkcjonowania w grupie, umożliwia wypełnianie codziennych obowiązków, realizowanie pasji, przez co prowadzi do lepszej jakości życia (Janik, Maciejewska, Sipak-Szmigiel, 2017). Świadczą o tym choćby badania przeprowadzone przez CBOS (2010, 2013, 2020), które pokazały, że dla większości respondentów najważniejszą wartością jest *zdrowie*. Wśród słów sztandarowych² W. Pisarka (2002, s. 26) analizowane pojęcie znalazło się na siódmym miejscu, widnieje w symbolach kolektywnych³ M. Fleischera (2003), w ankietach przeprowadzonych przez T. Strózikę (2014) wśród studentów poznańskich uczelni zajęło drugą pozycję, zostało również wysoko ocenione przez młodzież gimnazjalną w badaniach I. Benenowskiej (2018)⁴. Z kolei zarówno *zdrowie*, jak i *życie* w analizach K. Denka (1999) czy R. Jedlińskiego (2000) uplasowały się w pierwszej dziesiątce najważniejszych wartości wymienianych przez młodych ludzi.

¹ Może o tym świadczyć choćby definicja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), która ujmując holistycznie funkcjonowanie człowieka, opisuje *zdrowie* jako „stan całkowitego fizycznego, psychicznego i społecznego dobrostanu” (Kulik, Latański, 2002, s. 18), tym samym podkreślając wymiar biomedyczny, psychologiczny i socjokulturowy pojęcia (Domaradzki, 2013, s. 408).

² Pisarek (2002, s. 23) do sztandarowych słów zaliczył te, które oznaczają zarówno treści najlepsze, najpiękniejsze i najwartościowsze, jak i najgorsze, najbardziej nieprzyjemne lub najszkodliwsze.

³ Autor definiuje symbole kolektywne jako „jednostki funkcjonalne, wykazujące silne pozytywne lub negatywne nacechowanie oraz – równocześnie – kulturowe znaczenie” (Fleischer, 2003, s. 107).

⁴ Wysoki status *zdrowia* jako jednostki aksjologicznej odzwierciedla się również w językowych interakcjach społecznych, co widoczne jest choćby w skonwencjonalizowanych formułach takich aktów mowy, jak: życzenia (*Dużo zdrowia, szczęścia, miłości*), toasty (*No to zdrowko!*), modlitwy (*Zdrowaś Maryjo...*), a nawet formuły nakłaniające małe dzieci do spożycia posiłku (*Za mamusię, by była zdrowa. Za tatusia, za babcię* itd.). Pytania o zdrowie i pozdrowienia często rozpoczynają (*Cześć! Jak tam zdrowie?*) i kończą kontakt (*Pozdrawiam*), a derywaty utworzone od leksemu *zdrowie* mające tylko nacechowanie pozytywne (*zdrówko, zdróweczko, zdrowiutki, zdrowiuteńki, zdrowiutki, zdrowiuchny* itd.) mogą świadczyć o uczuciach i ocenach Polaków dotyczących *zdrowia* jako najcenniejszej wartości. Więcej o językowo-kulturowym obrazie zdrowia (zob. Marczevska, 2012, 2014; Masłowska, 2004; Wolnicz-Pawłowska, 2004).

Leksem *zdrowie* we współczesnych słownikach języka polskiego często jest opisywany w kontekście modelu biomedycznego (orientacja patologiczna)⁵, wywodzącego się z filozofii kartezjańskiej (mechanistyczna wizja świata), którego podstawą jest konceptualizacja tego pojęcia jako braku choroby⁶. Analizowane słowo jest również definiowane jako stan psychiczny/fizyczny, w którym znajduje się organizm człowieka⁷ czy, sporadycznie, jako dobre samopoczucie⁸. Z kolei w objaśnieniach leksemu *życie* przede wszystkim pojawiają się odniesienia do istnienia/egzystencji⁹ i witalności/energii¹⁰. Definicje często mają charakter encyklopedyczny¹¹, są długie i zawite, co może być związane z trudnościami w eksplikacji pojęcia, które choć jest intuicyjnie oczywiste, to językowo kłopotliwe do wyjaśnienia (Wolnicz-Pawłowska, 2004, s. 155).

Konceptualizacja *zdrowia* i *życia* zmienia się „wraz z sytuacją społeczną, warunkami środowiskowymi, z normami i zwyczajami określonych zbiorowości społecznych” (Sokołowska, 1980, s. 125). Jak więc analizowane pojęcia są dzisiaj definiowane nie tylko przez Polaków, ale również Ukraińców? Czy ma na to wpływ współczesna sytuacja polityczno-ekonomiczna? Powyższe pytania stały się inspiracją do podjęcia badań nad tym, w jaki sposób jest postrzegane *zdrowie* i *życie* wśród młodzieży akademickiej.

⁵ Model biomedyczny zakłada, że zdrowie tkwi w jednostce, a nie poza nią i „nawet najbardziej złożone procesy psychiczne i zachowania człowieka można wyrazić w kategoriach zakłóceń procesów zachodzących w organizmie” (Domaradzki, 2013, s. 409).

⁶ Por. następujące definicje: 1. „brak jakichkolwiek dolegliwości czy chorób” (PSWP, 2004, s. 166); 2. „stan normalnie, prawidłowo funkcjonującego, nie dotkniętego chorobą, żywego organizmu” (SJPDun., 1996, s. 1352) 3. „stan, w którym nasz organizm funkcjonuje prawidłowo i w którym nie odczuwamy żadnych dolegliwości fizycznych ani psychicznych” (ISJP, 2000, s. 1319); 4. „stan, w którym organizm nie cierpi na żadną chorobę” (https://wsjp.pl/haslo/do_druku/16625/zdrowie, dostęp: 26.09.2024 r.).

⁷ Zdrowie to 1. „stan fizyczny i psychiczny, w jakim znajduje się nasz organizm” (ISJP, 2000, s. 1319); 2. „stan, w jakim znajduje się żywy organizm” (USJP, 2003, s. 628); 3. „stan pełnej sprawności fizycznej i psychicznej” (PSWP, 2004, s. 166); 4. „stan, w jakim znajduje się żywy organizm” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/zdrowie.html>, dostęp: 26.09.2024 r.) itd.

⁸ Zdrowie to 1. „[...] dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne” (USJP, 2003, s. 628; SJPSzym, 1999, s. 931); 2. „dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne” (<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zdrowie;5528918.html>, dostęp: 26.09.2024 r.).

⁹ Życie to 1. „istnienie, egzystencja, bytowanie; działanie w pewnych warunkach; pewne warunki egzystencji” (USJP, 2003, s. 808; SJPSzym, 1999, s. 1026), 2. „egzystencja ludzka” (PSWP, 2005, s. 319); 3. „jakość bytowania, istnienia; jakiś aspekt lub fragment egzystencji” (SJPDun, 1996, s. 1390); 4. „egzystencja; też: warunki egzystencji” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/%C5%BCycie.html>, dostęp: 26.09.2024 r.) itd.

¹⁰ Życie to: 1. „siły witalne człowieka” (PSWP, 2005, s. 320); 2. „siły żywotne, energia, temperament, werwa” (USJP, 2003, 810 s.); 3. „siły żywotne, energia; żywotność, werwa” (SJPSzym, 1999, s. 1027); 4. „energia i witalność [...]” (Bańko, 2000, s. 1418); 5. „temperament, energia życiowa człowieka, werwa, żywotność, animusz” (SJPDun, 1996, s. 1390); 6. „energia, żywotność, ożywienie” (<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zycie;5533168.html>, dostęp: 26.09.2024 r.) itd.

¹¹ 1. „stan organizmu polegający na nieprzerwanym ciągu biochemicznych procesów przemiany materii i energii, związanych z wymianą materii i energii z otoczeniem, charakteryzujący się tym, że organizm odżywia się, oddycha, wydala zbędne produkty, reaguje na szereg bodźców, wzrasta, rozmnaża się, zwykle ma zdolność poruszania się” (SJPSzym, 1999, s. 1026). Por. również inne definicje (PSWP, 2005, s. 318; SJPDun, 1996, s. 1390).

2. CEL PRACY I METODA BADAWCZA

Przedmiotem niniejszej publikacji jest to, w jaki sposób młodzi ludzie postrzegają *zdrowie* i *życie*. Podstawę materiałową stanowią ankiety przeprowadzone wśród studentów uczących się na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego na kierunkach: filologia polska (Polacy) i studia polskie z językiem angielskim (Ukraińcy)¹². Celem badania było pokazanie, które wartości są dla nich istotne i na ile ważne jest dla nich *zdrowie* oraz *życie*. Następnie skupiono się na konceptualizacji tych leksemów z uwzględnieniem czynników kontekstualnych. Teoretyczną podstawę badań stanowiły ustalenia metodologiczne wypracowane na gruncie etnolingwistyki, której kluczowym pojęciem jest językowy obraz świata¹³. Z kolei jako narzędzie opisu w rekonstrukcji konceptualizacji omawianych pojęć posłużyły reguły semantyczne definicji kognitywnej¹⁴, której kompleksowy charakter ujawnia się dzięki wykorzystaniu danych systemowych (leksykograficznych), ankietowych i tekstowych (S-A-T). W artykule skoncentrowano się na badaniach ankietowych¹⁵ typu otwartego¹⁶.

Zaprezentowana w formularzu lista nazw wartości, oparta na typologii J. Puzyniny (1992) i Jedlińskiego (2000), zawiera pojęcia mogące znaleźć się w kręgu preferowanych przez młodych ludzi wyborów aksjologicznych¹⁷. Studenci zostali poproszeni o wypełnienie ankiety, w której musieli wykonać następujące polecenia: dokonać wyboru 5 najważniejszych wartości spośród listy zawierającej 36 pojęć, ponumerować je w skali od 1 do 5 (numer 1 oznaczał najważniejszą wartość itd.), napisać własne

¹² Badania ankietowe posłużyły również do rekonstrukcji językowego obrazu *wolności* (por. Sokół-Klein, 2023) i *rodziny* (por. Sokół-Klein, 2024) wśród polskich i ukraińskich studentów.

¹³ J. Bartmiński (2010, s. 158) twierdzi, że „językowy obraz świata jest zawartą w języku interpretacją rzeczywistości, dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie, o ludziach, rzeczach, zdarzeniach [...] Interpretacja ta jest rezultatem subiektywnej percepcji i konceptualizacji rzeczywistości przez mówiących danym językiem”. JOS jest więc „potoczną interpretacją rzeczywistości z punktu widzenia przeciętnego użytkownika języka” (Bartmiński, 2007, s. 14). To określona wizja świata zależna od założonego systemu wartości, które są „czynnikiem sterującym konstruowaniem wizji rzeczywistości przez subiekt doświadczający i konceptualizujący” (Bartmiński, 2007, s. 133).

¹⁴ Więcej o definicji kognitywnej w dalszej części artykułu (rozdział 3.2).

¹⁵ Bartmiński i Żuk uważają, że objaśnienia przedstawione w ankietach, zwłaszcza typu otwartego, mają nie mniejszą wartość niż definicje podawane w słownikach. Badacze (2009, s. 49) podkreślają, że dane systemowe choć tworzą „twarde jądro pojęcia”, są zazwyczaj bardzo ubogie, tekstowe – mocno zróżnicowane, natomiast ankietowe – bogate i wymierne, gdyż poddają się interpretacji statystycznej oraz wzbogacają definicje słownikowe o nowe cechy jakościowe (por. Bartmiński, 2014, s. 293).

¹⁶ Ankiety typu otwartego, w przeciwieństwie do kwestionariuszy o charakterze zamkniętym, są bardziej wiarygodne, gdyż nie sugerują respondentom określonych odpowiedzi (Bartmiński, 2014, s. 290).

¹⁷ W niniejszej publikacji nie podejmuję się typologii wartości, gdyż nie jest to istotne dla badań nad miejscem wartości w językowym obrazie świata. Jak pisze Bartmiński (2007, s. 133), „mówiąc o wartościach mam na myśli to, co w świetle języka i kultury ludzie przyjmują za cenne, nie wchodząc ani w szczegółowe typologie wartości, w rozróżnienie wartości absolutnych, subiektywnych, deklarowanych czy rzeczywiście praktykowanych”.

definicje wskazanych nazw wartości, umotywować swój wybór oraz podać synonimy odnoszące się do wybranego pojęcia¹⁸.

3. ZDROWIE I ŻYCIE W ŚWIELE BADAŃ ANKIETOWYCH

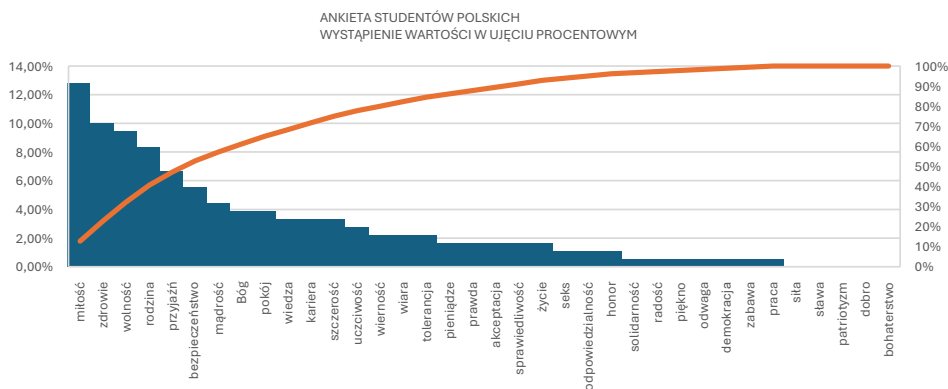
3.1. Analiza ilościowa

Sondaż objął grupę 72 respondentów w wieku od 17. do 22. roku życia studentów polskich uczących się na kierunku *filologia polska* i ukraińskich z kierunku *studia polskie z językiem angielskim*¹⁹ Badanie ilościowe pokazało wybory aksjologiczne młodzieży: zarówno bez uwzględnienia hierarchii analizowanych wartości (wykresy nr 1 i 2), jak również z jej uwzględnieniem (wykresy nr 3 i 4)²⁰. Z poniższych danych wynika, że wśród Polaków najczęściej wymienianą wartością była miłość (12,78%). Na drugim miejscu znalazło się zdrowie (10%), potem wolność (9,44%), rodzina (8,33%), przyjaźń (6,67%), bezpieczeństwo (5,56%), mądrość (4,44%), Bóg (3,89%), pokój (3,89%), wiedza, kariera, szczerość (wszystkie – 3,33%), uczciwość (2,78%), wierność, wiara, tolerancja (wszystkie – 2,22%), pieniądze, prawda, akceptacja, sprawiedliwość, życie (wszystkie – 1,67%), seks, odpowiedzialność, honor (wszystkie – 1,11%), solidarność, radość, piękno, odwaga, demokracja, zabawa, praca (wszystkie – 0,56%). Z kolei w ankietach ukraińskich studentów na pierwszym miejscu pojawiała się rodzina (13,89%), a następnie zdrowie (12,78%), miłość (8,89%), pieniądze (7,78%), wolność (6,67%), życie (5%), wierność (4,44%), sprawiedliwość (3,89%), kariera, mądrość (wszystkie – 3,33%), bezpieczeństwo, dobro, praca, prawda (wszystkie – 2,78%), seks, pokój, radość, patriotyzm (wszystkie – 2,22%), odpowiedzialność, szczerość (wszystkie – 1,67%), wiedza, zabawa (wszystkie – 1,11%), honor, tolerancja, piękno, akceptacja, siła, sława, demokracja i przyjaźń (wszystkie – 0,56%).

¹⁸ Przygotowana ankieta przypomina kwestionariusz, który na potrzeby swoich badań stworzył Jedliński (2000), jednak tak postawione w formularzu pytania są niezwykle ważne dla ustalenia perspektywy interpretacyjnej, a także umożliwiają uzyskanie niemal pełnego obrazu świata wartości polskiej i ukraińskiej młodzieży.

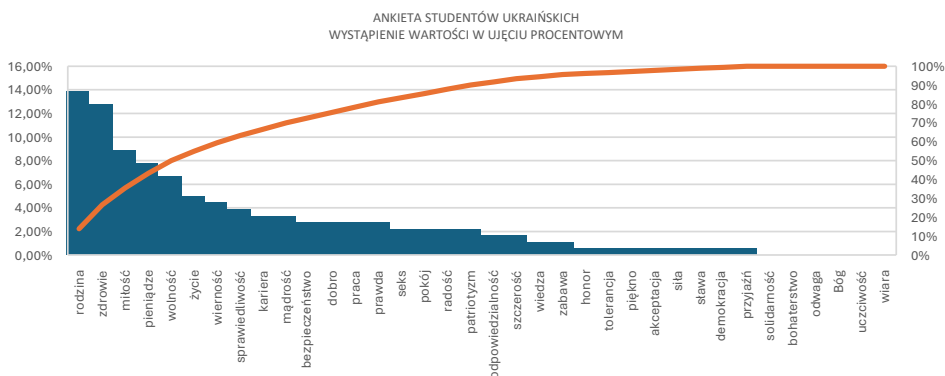
¹⁹ Anketa była przeprowadzona w lutym i marcu 2023 roku (każdy student podpisał zgodę na jej wypełnienie). Z kolei nowy kierunek Wydziału Filologicznego UŁ, *studia polskie z językiem angielskim*, który zrzesza ukraińską społeczność, miał inaugurację w maju 2022 roku. W czasie prowadzonych badań funkcjonowały dwie grupy konwersacyjne. Określona liczba formularzy ma więc związek z brakiem większej grupy respondentów (badania internetowe, w odczuciu autorki, mogłyby nie być wystarczająco wiarygodne). Jak jednak zauważa Bartmiński (2014, s. 292), „nawet niewielka liczebnie grupa respondentów dostarcza dobrych przykładów użycia kontekstowego [...]” i może stanowić reprezentatywną zbiorowość szerszej społeczności. W badaniu zebrano 36 kwestionariuszy wypełnionych przez ukraińskich studentów. Z kolei liczba ankiet polskich studentów jest proporcjonalna do liczby formularzy ukraińskiej młodzieży (również 36 kwestionariuszy).

²⁰ Powyższe badanie ilościowe zostało również przedstawione w artykule dotyczącym językowego obrazu *wolności* (por. Sokół-Klein, 2023) i *rodziny* (por. Sokół-Klein, 2024).

Wykres 1. Polacy – wystąpienie wartości

Źródło: opracowanie własne.

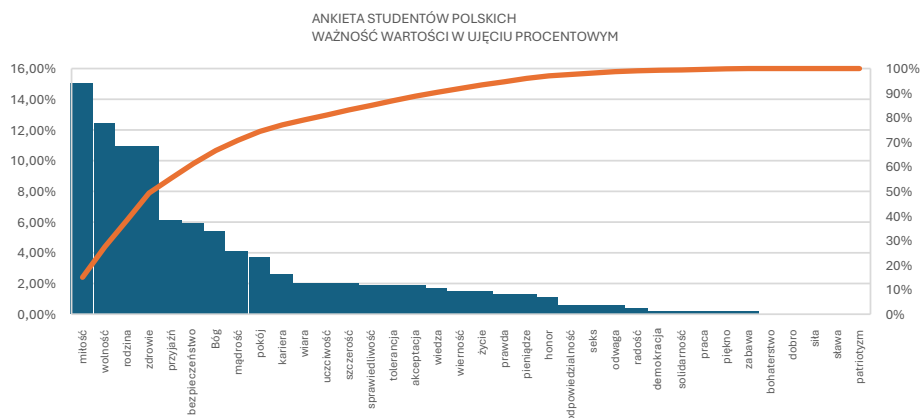

Wykres 2. Ukraińcy – wystąpienie wartości

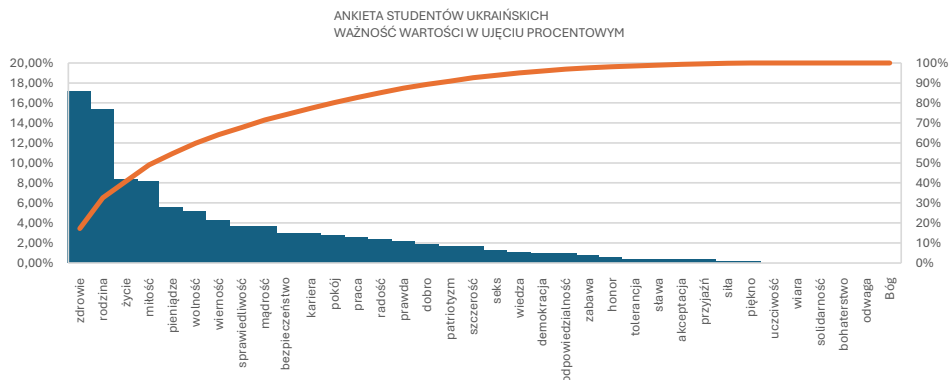
Źródło: opracowanie własne.

Trochę inaczej przedstawia się wykres uwzględniający hierarchię wybieranych wartości, który pokazał, że *zdrowie* wśród polskich studentów znalazło się na trzecim miejscu (10,93%), zaś ukraińskich – na pierwszym (17,22%). Z kolei *życie* uplasowało się na 13 pozycji (1,48%) w ankietach Polaków, a w kwestionariuszach Ukraińców zajęło 3 miejsce (8,33%). Dane statystyczne pokazują, że najważniejszą wartością dla Polaków jest miłość (15%), a następnie wolność (12,41%), rodzina i *zdrowie* (10,93%), przyjaźń (6,11%), bezpieczeństwo (5,93%), Bóg (5,37%), mądrość (4,07%), pokój (3,70%), kariera (2,59%), wiara, uczciwość i szczerść (2,04%), sprawiedliwość, tolerancja i akceptacja (1,85%), wiedza (1,67%), wierność i *życie* (1,48%), prawda i pieniądze (1,30%), honor (1,11%), odpowiedzialność, seks i odwaga (0,56%), radość (0,37%), demokracja, solidarność, praca, piękno i zabawa (0,19%). Z kolei ukraińscy studenci za najważniejsze uznali *zdrowie* (17,22%). Na drugim miejscu znalazła się rodzina (15,37%), potem

życie (8,33%), miłość (8,15%), pieniądze (5,56%), wolność (5,19), wierność (4,26%), sprawiedliwość i mądrość (3,70%), bezpieczeństwo i kariera (2,96%), pokój (2,78%), praca (2,59%), radość (2,41%), prawda (2,22%), dobro (1,85%), patriotyzm i szczerść (1,67%), seks (1,30%), wiedza (1,11%), demokracja i odpowiedzialność (0,93%), zabawa (0,74%), honor (0,56%), tolerancja, akceptacja, sława i przyjaźń (0,37%) oraz siła i piękno (0,19%). Polscy studenci nie wybrali takich wartości jak: siła, sława, patriotyzm, dobro i bohaterstwo, zaś ukraińscy nie wspomnieli o następujących wartościach: solidarność, odwaga, Bóg, uczciwość, wiara i również bohaterstwo.

Wykres 3. Polacy – hierarchia wybieranych wartości
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 4. Ukraińcy – hierarchia wybieranych wartości
Źródło: opracowanie własne.

3.2. Analiza jakościowa

Analiza jakościowa pozwoliła przyjrzeć się konceptualizacji pojęć, jakimi są *zdrowie* i *życie*. Wielokategorialne rozumienie przez studentów obu nazw wartości wyznacza potrzebę rozpatrywania ich w perspektywie definicji kognitywnej, która „sprzyja rekonstruowaniu różnych punktów widzenia i docieraniu do uzasadniających je czynników społeczno-kulturowych” (Jedliński, 2000, s. 202). Przytoczone przez respondentów definicje mają charakter tekstów naturalnych, wychodzą więc poza zestaw cech koniecznych i wystarczających (perspektywa zobiektywizowana), bowiem „nie chodzi o encyklopedyczny opis (jaki jest X) tylko o kolektywne wyobrażenie (jak ludzie postrzegają i pojmują X-a)” (Bartmiński, 2015, s. 10). Definicja kognitywna służy więc do opisu całego bogactwa znaczeniowego słowa (jego miejsca w sieci relacji konceptualnych), które jest ściśle powiązane z kulturą i wiedzą, jaką mają użytkownicy języka.

Skonstruowane przez studentów definicje²¹ spełniają wymogi adekwatności treściowej²² i strukturalnej²³. Ponadto, zgodnie z założeniami definicji kognitywnej, zebrany materiał uporządkowano za pomocą fasetowych²⁴ zdań definiujących, co pozwala na odkrywanie różnych konceptualizacji pojęcia oraz „deszyfracji semantycznych i pragmatycznych wykładników słowa” (Jedliński, 2000, s. 89).

3.3. Konceptualizacja pojęcia *zdrowie*

3.3.1. Uwagi wstępne

Analiza językowa odpowiedzi zawartych w ankietach przyczyniła się do sformułowania konkretnych kategorii semantycznych w obrębie zaprezentowanych definicji²⁵. Jeśli chodzi o definicje dotyczące leksemu *zdrowie*, można w nich wyróżnić pięć kategorii: brak choroby (19% Polaków, 12% Ukraińców), dobre samopoczucie

²¹ Wszystkie definicje znajdujące się w publikacji zacytowano w oryginalnej pisowni. Pojawiające się błędy w wypowiedziach ukraińskich studentów (rzadziej polskich) zazwyczaj wynikają ze znajomości języka polskiego na poziomie początkującym lub średnio zaawansowanym (A2 lub B1).

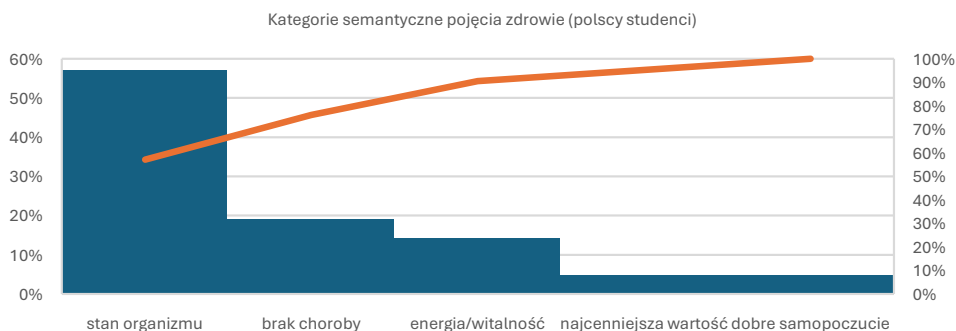
²² Definicja kognitywna bazuje na wiedzy potocznej użytkowników, rzadko więc pojawiają się w niej określenia książkowe i naukowe (Bartmiński, 2007).

²³ Jak zauważa Bartmiński (2007, s. 47), „bazując na wiedzy potocznej [...], definicja zmierza do odtworzenia takich relacji między tymi składnikami, jakie ustaliła zbiorowa świadomość użytkowników języka”. Niedozwolona jest więc „selektywność ograniczająca liczbę cech w definiensie do cech koniecznych i wystarczających dla identyfikacji denotatu”. Definicja zazwyczaj jest więc stosunkowo długa i szczegółowa.

²⁴ Faseta to inaczej podkategoria, aspekt.

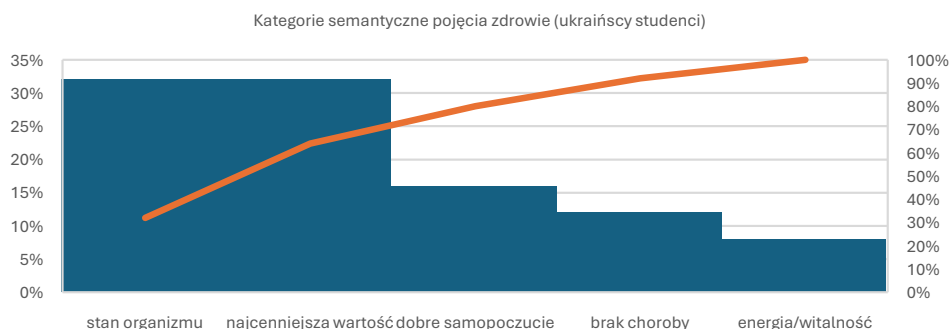
²⁵ Niekiedy trudno było rozstrzygnąć, do której kategorii powinna zostać przypisana definicja. Pomocne okazały się wtedy odpowiedzi studentów na pozostałe pytania, bo choć mieli podać synonimy i umotywić swój wybór do ogólnie rozumianych pojęć, jakimi są *zdrowie* i *życie*, ich wyjaśnienia często miały związek z określoną konceptualizacją pojęcia.

(5% Polaków, 16% Ukraińców), energia/witalność (14% Polaków, 8% Ukraińców), najcenniejsza wartość (5% Polaków, 32% Ukraińców) i stan organizmu (57% Polaków, 32% Ukraińców)²⁶. Charakterystyka wypowiedzi młodzieży akademickiej jest poprzedzona wykresami prezentującymi powyższe wyliczenia procentowe.

Wykres 5. Kategorie semantyczne pojęcia zdrowie (polscy studenci)

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 6. Kategorie semantyczne pojęcia zdrowie (ukraińscy studenci)

Źródło: opracowanie własne.

²⁶ Ukazane w artykule wyliczenia dotyczą kwestionariuszy, w których studenci wymienili nazwy analizowanych wartości. Z kolei obliczenia procentowe zostały zaprezentowane w odniesieniu do liczby wystąpień kategorii semantycznych w definicjach, nie zaś w stosunku do samych definicji, które czasami były rozbudowane i dotyczyły kilku kategorii. Leksem *zdrowie* pojawił się w 18 ankietach polskich studentów (21 wystąpień kategorii semantycznych) i w 23 – ukraińskich (25 wystąpień kategorii semantycznych).

3.3.2. Kategoria semantyczna:

Zdrowie to fizyczny i psychiczny stan, w którym znajduje się organizm człowieka

Największa liczba respondentów (57% Polaków i 32% Ukraińców) scharakteryzowała zdrowie jako fizyczny/psychiczny stan, w którym znajduje się organizm człowieka. Wypowiedzi studentów przedstawiają się następująco²⁷:

1) polscy studenci:

(1) *Stan fizyczny organizmu, w którym jestem*; (2) *Stan, który jest wg mnie niezbędny do bycia szczęśliwym człowiekiem*; (3) *To stan, w którym czujemy się pełni sił*; (4) *Dobry stan zdrowia, który nie zmusza do martwienia się, szukania rozwiązań związanych z jego złym stanem*; (5) *Stan, w którym funkcjonuje samodzielnie we własnym zakresie – bez koniecznej pomocy innym*; (6) *Stan psychiczny i fizyczny, który pozwala organizmowi działać, żyć*; (7) *Stan spokoju umysłu*; (8) *Stan homeostazy w organizmie*; (9) *To mój stan psychiczny i fizyczny*; (10) *Stan mojego organizmu, zachowanie dobrej kondycji fizycznej i psychicznej ciała*; (11) *Stan organizmu, sprawność umysłu pozwalająca na swobodne kierowanie się własną wolą, dobra kondycja ciała*; (12) *Stan, w którym można się realizować i funkcjonować bez przeszkód natury fizycznej i psychicznej*.

2) ukraińscy studenci:

(1) *Stan, w jakim znajduje się mój organizm*; (2) *Stan moralny i fizyczny, kiedy dobrze sobie radzisz*; (3) *Stan ciała, kiedy nic nie grozi i jestem szczęśliwą osobą*; (4) *Stan samocucia, jak mentalno tak i fizycznie*; (5) *Stan ciała i głowy człowieka*; (6) *Wewnętrzny i zewnętrzny stan organizmu, może być dobre albo złe, słabe, zależy od tego, jak osoba się nim martwi, czy dobrze je, chodzi do lekarza itd.*; (7) *Stan, kiedy być zdrowym fizycznie i duchowo*; (8) *Stan, w którym poczucie się normalno fizycznie i psychicznie*.

Powyższa konceptualizacja bliska jest słownikowym ujęciom taksonomicznym. Zdrowie to według respondentów zarówno fizyczny, jak i psychiczny stan, który umożliwia jednostce realizację życiowych planów oraz bycie szczęśliwym i samodzielnym człowiekiem. To także poczucie spokoju i wewnętrzna równowaga organizmu. Wypisane przez studentów objaśnienia nawiązują zatem do holistycznej koncepcji zdrowia, przywołanej w definicji WHO²⁸. Ponadto w użytych przez respondentów sformułowaniach „dobra kondycja fizyczna” czy „dobra kondycja ciała” można upatrywać się odwołania do idei *healthismu*²⁹ propagującej zdrowie jako dobry stan psychiczny i fizyczny w połączeniu z dużą sprawnością fizyczną i wyidealizowaną estetyką ciała³⁰. Na językowy obraz zdrowia składają się pozytywne konotacje semantyczne. W katalogu skojarzeń skupionych wokół pojęcia zdrowia znalazły się takie leksemy, jak: *spokój, siła, stabilność, dobro, sprawność, szczęśliwość, potencjał, możliwości czy chęć do życia*.

²⁷ Liczby podane w nawiasach numerują i porządkują definicje studentów. Kolejność zaprezentowanych wypowiedzi jest przypadkowa.

²⁸ Por. przyp. 1.

²⁹ Więcej o idei *healthismu* można przeczytać w artykule Weimann (2012).

³⁰ Jak uważają Čabrič i Pokrywka (2010, s. 9), ładne i zdrowe ciało jest sprawnym ciałem, „a poczucie jego siły i sprawności prowadzi do mentalnej i psychofizycznej równowagi [...]”.

Z kolei w odpowiedziach na pytanie *Dlaczego ta wartość jest dla Pana/Pani ważna?*, studenci podkreślali służebną funkcję zdrowia, które jest podstawowym warunkiem szczęśliwego życia, narzędziem służącym do zdobywania przez jednostkę innych pożądanых wartości:

1) polscy studenci:

(1) *Bez zdrowia nie ma nic. Kiedy człowiek jest zdrowy, to reszta, dzięki ciężkiej pracy, przyjdzie z czasem. Jednak bez zdrowia człowiek nie jest w stanie wszystkiego osiągnąć;* (2) *Zdrowie jest dla mnie ważne, gdyż dzięki niemu mogę działać, tworzyć i motywować innych;* (3) *Zdrowie jest bardzo ważne. Jeśli tutaj jest okej, to gdzie indziej również tak jest;* (4) *Ponieważ dzięki niemu można w pełni oddać się realizacji celów życia;* (5) *Zdrowie jest dla mnie istotne, bo bez niego nie byłabym w stanie czerpać z życia, wykonywać pewnych czynności i w rezultacie – bez niego nie byłabym także szczęśliwa;* (6) *Zdrowie daje nam wolność. Kontrola nad swoim ciałem, jego akceptacja i troska pozwalają realizować swoje plany i dają ulgę itd.*

2) ukraińscy studenci:

(1) *Od zdrowia zależy humor, samopoczucie, relacje z innymi;* (2) *Nie można być szczęśliwym bez fizycznego czy psychologicznego balansu;* (3) *Gdy jesteś zdrowy, możesz normalnie funkcjonować;* (4) *Bez zdrowia nie będziesz nic miał;* (5) *Bez zdrowia niemożliwe jest pełne życie itd.*

3.3.3. Kategoria semantyczna: Zdrowie to najcenniejsza wartość

Zdrowie rozumiane jako najcenniejsza wartość stanowi 5% definicji Polaków i 32% – Ukraińców³¹. Zaledwie jedna polska respondentka napisała, że zdrowie to *najcenniejszy element życia* i umotywowała swój wybór następująco: *Od zawsze przyjmuję taką zasadę, że jeśli ja i moja rodzina jest zdrowa, mojemu życiu nie grozi niebezpieczeństwo*. Z kolei konceptualizacja zdrowia w wypowiedziach ukraińskiej młodzieży wygląda następująco:

(1) *Zdrowie – najważniejsza wartość w życiu;* (2) *Nie masz zdrowia – nie masz nic. Najważniejsza rzecz, którą masz ty sam. Musisz się kochać, szanować i przeglądać za sobą;* (3) *Najważniejsza wartość w życiu;* (4) *Bycie zdrowym jest najważniejsze;* (5) *Zdrowie jest najważniejsze, jest tym, bez czego żaden człowiek nie może żyć. Ponieważ kiedy nie jesteś zdrowy, nie możesz uczyć się, pracować i tak dalej;* (6) *Zdrowie jest najważniejsze. Gdy zdrowie jest dobre, nastrój jest lepszy, życie jest łatwiejsze i w ogóle każdy powinien dbać o swoje zdrowie;* (7) *Jest najważniejsze, jest czymś, bez czego żadna żywa istota nie może żyć;* (8) *To coś najważniejszego, czego zawsze potrzebujemy dla normalnego życia oraz pracy.*

Uznanie zdrowia za najcenniejszą wartość znalazło wyraz w środkach leksykalnych prymarnie wartościujących, szczególnie w intensyfikatorach występujących w postaci superlatywnych przymiotników (*najważniejsza, najcenniejszy*). Ponadto w materiale

³¹ Tyle samo ukraińskich studentów zdefiniowało zdrowie jako stan, w którym znajduje się organizm człowieka.

wyekscerpowanym z polskich i ukraińskich wypowiedzi zdrowie zostało ukazane zarówno jako wartość autoteliczna, a więc pewien ideał niewymagający dalszego uzasadnienia³², jak i instrumentalna, służąca realizacji innych celów. Widoczne jest to również w uzasadnieniach ukraińskich studentów, dla których zdrowie jest wartością bezcenną (*To nieodłączna część dobrego życia; Bo zdrowia nie kupisz za żadny pieniądze; Źródło, skąd bierzę energię żeby żyć* itd.) czy narzędziem wykorzystywanym do zdobycia innych pożądaných wartości (*Bo muszę być zdrowym dlatego że w takim razie będzie siła dla pracy; Bez zdrowia nie możemy znaleźć dobrą pracę oraz żyć jak chcemy* itd.). Na waloryzację ukierunkowaną pozytywnie wskazują także następujące synonimy: *siła, życie, dobre samopoczucie, spokój, szczęście, radość, spokojne i długie życie*.

3.3.4. Kategoria semantyczna: Zdrowie to brak choroby, bólu

Rozumienie zdrowia zgodnie z modelem biomedycznym (orientacja patologiczna), którego podstawą jest konceptualizacja zdrowia jako braku choroby, stanowi 19% definicji polskiej młodzieży i 12% – ukraińskiej. Wyjaśnienia respondentów to:

(P)

(1) *Brak zaburzeń na tle psychicznym i fizycznym*; (2) *Być zdrowym oznacza nie odczuwać żadnych dolegliwości chorobowych*; (3) *Brak cierpienia psychicznego i fizycznego*; (4) *Brak bólu*.

(U)

(1) *Kiedy nic nie boli*; (2) *Kiedy czuje siebie dobre i nic nie boli*; (3) *Nie ma żadnych chorób*.

Zdrowie definiowane jest tu na podstawie binarnej opozycji do choroby (antywartości). W tym tradycyjnym, biomedycznym ujęciu jest wyrazem odwołującym się tylko do cielesności³³, pomija się jego podmiotowy charakter (choćby zdolność subiektywnego odczuwania zdrowia), a także wymiar mentalny, kulturowy i społeczny (Rodziejewicz, 2019, 3–64). W katalogu skojarzeń leksemu *zdrowia* rozumianego jako brak choroby wpisane są między innymi następujące konotacje semantyczne: *radość, szczęście, monitoring zdrowia, „czysta głowa”, stabilność psychiczna i fizyczna*. Jednej Ukraince wspomniana wartość kojarzy się z *życiem i bezpieczeństwem*. W swoim uzasadnieniu napisała: *Bez zdrowia nie ma życia*. W innych wypowiedziach ujawnione zostały emocje związane z brakiem zdrowia, bowiem w studenckim pejzażu aksjologicznym choroba została umieszczona w przestrzeni zła, jest udręką, a nawet piekłem (*Kiedy jestem*

³² Definicje studentów tylko potwierdzają wartość popularnych, nieco szablonowych sformułowań typu: *Zdrowie jest w życiu najważniejsze czy Jak jest zdrowie, reszta sama się ułoży*.

³³ Ciało jest tu zatem narzędziem umożliwiającym prawidłowe funkcjonowanie organizmu, kartezjańską maszyną, „którą Bóg umyślnie w taki sposób ukształtował, [...] by maszyna ta mogła chodzić, jeść, oddychać [...]” (Descartes, 1989, s. 3).

chora, wtedy nie miło; Bo bez zdrowia swojego i bliskich ludzi życie staje się piekłem – Ukraina; Jest dla mnie ważne, bo wiem, że bez zdrowia życie jest udręką – Polska)³⁴. Niektóre motywacje mają charakter życzeniowy (*Chcę być zdrowa i czuć mniej fizyczny ból; Chcę żyć długo – Ukraina*), w pozostałych została ujawniona zależność szczęścia od zdrowia (*Bez tej wartości nie można cieszyć się w pełni życiem – Polska*), które pełni służebną funkcję wobec innych wartości (*Zdrowie umożliwia sprawne życie, pozwala na realizację celów, spełnienie marzeń*).

3.3.5. Kategoria semantyczna: Zdrowie to dobre samopoczucie

Ze wszystkich eksplikacji zaledwie jedna Polka scharakteryzowała zdrowie jako *dobre samopoczucie*, co stanowi 5% polskich definicji. Analizowana wartość kojarzy się studentce z *siłą*, a napisane przez nią uzasadnienie tylko potwierdza jej sposób konceptualizacji pojęcia (*Zdrowie jest dla mnie ważne, bo to siła i szczęście*). W wypadku Ukraińców rozumienie zdrowia jako dobrego samopoczucia pojawiło się w 4 ankietach (16%):

(1) *Dobre samopoczucie, zachęta do życia*; (2) *To kiedy czujesz się dobrze, czyli masz dobre samopoczucie*; (3) *Dobrze samopoczucie*; (4) *Dobre samopoczucie, długie szczęśliwe życie*.

Charakteryzowany leksem interpretowany jest w tym ujęciu jako nazwa stanu, w którym jednostka czuje się dobrze zarówno w sferze fizycznej, jak i psychicznej³⁵. Powyższa kategoria może więc stanowić uzupełnienie konceptualizacji „Zdrowie to fizyczny i psychiczny stan, w którym znajduje się organizm człowieka”, jednak występujący tu leksem *samopoczucie* odsyła do indywidualnych odczuć jednostki związanych z kondycją organizmu, do własnego doświadczenia. Jeśli chodzi o skojarzenia respondentów z leksemem *zdrowie*, pojawiły się tu takie wyrazy, jak: *radość, szczęście, życie, fizyczna wytrwałość*. Ciekawe wydaje się jedno z uzasadnień mające postać wypowiedzenia warunkowego (*Jeżeli jestem zdrowa, to jestem szczęśliwa*), w którym szczęście uzależnione jest właśnie od zdrowia. W pozostałych motywacjach nie widać nawiązania do powyższej kategorii semantycznej (*Zdrowie to spokój i pewność w moim życiu; Gwarancja na dobre życie; Jeżeli czujesz się źle, to nie chcesz tej chwili*).

³⁴ W wypowiedziach studentów trudno znaleźć odniesienie do koncepcji chrześcijańskiej, w której cierpienie może być drogą prowadzącą do życia wiecznego. Choroba i związany z nią ból nie znajdują akceptacji wśród młodych ludzi. Warto nawiązać tu również do metafor nadających pojęciom orientację przestrzenną (góra–dół, głęboko–płytko itd.), zakorzenionych w doświadczeniach kulturowych ludzi, np. życie, zdrowie to góra; choroba, śmierć to dół (Lakoff, Johnson, 2010, s. 41–49).

³⁵ Por. definicję leksemu *samopoczucie* w *Słowniku języka polskiego PWN*: „stan psychiczny i fizyczny odczuwany bezpośrednio przez daną osobę” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/samopoczucie.html>, dostęp: 18.10.2024 r.).

3.3.6. Kategoria semantyczna: Zdrowie to energia, witalność

Charakterystyka zdrowia jako energii/witalności nie pojawiła się często. Stanowiła 14% definicji Polaków i 8% – Ukraińców:

1) polscy studenci

(1) *Energia do działania, wysoki poziom witalności*; (2) *To poczucie witalności oraz sprawczości, zarówno fizycznej, jak i psychicznej*; (3) *To witalność, poczucie sprawczości, życie w zgodzie z własnym ciałem i troska o siebie oraz innych*.

1) ukraińscy studenci

(1) *Energia na pracę*; (2) *To energia. To, co daje nam siły i dzięki czemu możemy robić wszystko, co chcemy, na przykład możliwość jakostnego i szczęśliwego istnienia na świecie*.

W językowym obrazie przedstawionym przez młodych ludzi *zdrowie* zostało ukazane jako energia dająca siłę do działania i pokonywania codziennych przeciwności losu. Takie poczucie sprawczości stanowi ważny element ludzkiego życia. Dzięki temu jednostka jest niezależna i potrafi samodzielnie funkcjonować w społeczeństwie. Widoczne jest to w uzasadnieniach respondentów (*Bo to jest gwarancja na dobre życie, bo masz wszystkie możliwości i nic cię nie powstrzymuje* – ukraiński student; *Zdrowie jest dla mnie ważne, gdyż daje mi energię do działania i tworzenia* – polski student). Jedna z osób podkreśliła wagę lekarskich badań kontrolnych (*Zdrowie jest ważne dla mnie, ponieważ lubię i chcę dbać o siebie w każdej kwestii. Czuję się zadbaną, wykonując badania i mając poczucie kontroli nad swoim życiem* – polski student). Ponadto studentom zdrowie kojarzy się tu z *siłą, mocą, energią* czy *potencjałem życia*.

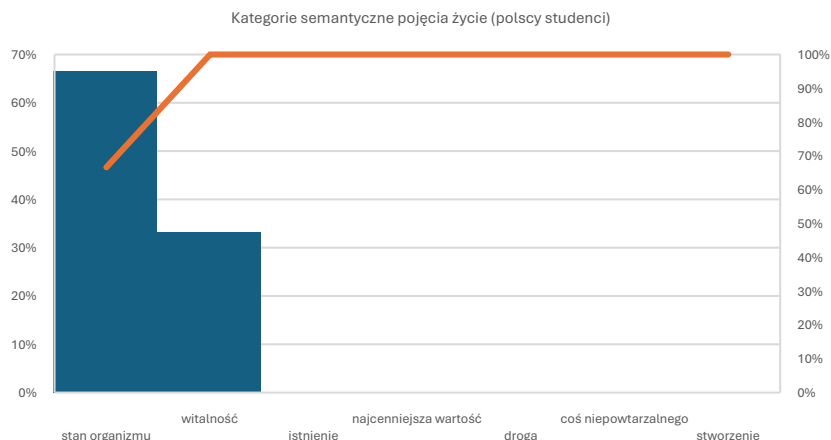
3.4. Konceptualizacja pojęcia *życie*

3.4.1. Uwagi wstępne

Wypowiedzi dotyczące *życia* można przypisać do siedmiu kategorii³⁶: coś niepowtarzalnego (0% Polaków, 7% Ukraińców), droga (0% Polaków, 7% Ukraińców), istnienie (0% Polaków, 36% Ukraińców), najcenniejsza wartość (0% Polaków, 29% Ukraińców), stan organizmu (67% Polaków, 14% Ukraińców), stworzenie (0% Polaków, 7% Ukraińców) i witalność (33% Polaków, 0% Ukraińców)³⁷. Wyliczenia procentowe zaprezentowano na wykresach nr 7 i 8.

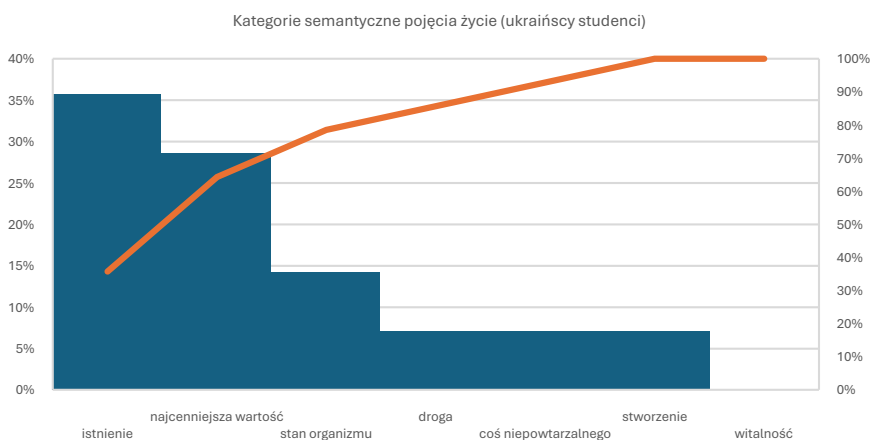
³⁶ Z uwagi na ograniczenia objętościowe przyjęte przez wydawcę przede wszystkim skupiono się na charakterystyce nowych kategorii semantycznych. Z kolei przy kategoriach tożsamych z tymi, które pojawiły się w kontekście charakterystyki leksemu *zdrowie*, wymieniono same definicje studentów oraz poddano analizie tylko wybrane synonimy i uzasadnienia ankietowanych.

³⁷ Jak już wspomniano, ukazane w artykule wyliczenia dotyczą kwestionariuszy, w których studenci wymienili nazwy analizowanych wartości, a obliczenia procentowe zostały zaprezentowane w odniesieniu

Wykres 7. Kategorie semantyczne pojęcia życie (polscy studenci)

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 8. Kategorie semantyczne pojęcia życie (ukraińscy studenci)

Źródło: opracowanie własne.

3.4.2. Kategoria semantyczna: Życie to ludzkie istnienie

Dla 36% ukraińskich studentów *życie* to ludzkie istnienie. Taka definicja nie pojawiła się w żadnej ankiecie polskiej młodzieży. Wyjaśnienia Ukraińców są następujące:

do liczby wystąpień kategorii semantycznych w definicjach (por. przyp. 26). Leksem *życie* pojawił się w 3 formularzach Polaków (3 wystąpienia kategorii semantycznych) i w 9 ankietach Ukraińców (14 wystąpień kategorii semantycznych).

(1) *Istnienie, każdy przeżyty dzień, emocje, wspomnienia, rodzina, praca*; (2) *Istnienie, kiedy człowiek jest żywy, jego potrzeby*; (3) *Istnienie w pewnym okresie czasu*; (4) *To jest istnienie, to co my robimy w ciągu naszego przeżywania w tym świecie*; (5) *Możliwość istnienia na świecie. To, co daje nam możliwość poznać świat i szczęście*.

Powyższa konceptualizacja jest bliska jest słownikowym ujęciom taksonomicznym. Życie to istnieć, czyli mieć swoje miejsce w rzeczywistości, być częścią świata. Dla jednej respondentki życie jest wtedy, *kiedy człowiek jest żywy*. Taka semantyczno-strukturalna definicja, wskazująca na rdzeń wyrazu, odsyła do ludzkiej egzystencji. Niektóre wyjaśnienia ukraińskich studentów nieco zwiększają pojemność semantyczną analizowanego pojęcia. *Życie* jest bowiem definiowane nie tylko w ujęciu ontologicznym (jako istnienie), ale też socjologiczno-psychologicznym, gdyż kojarzy się z więzami rodzinnymi, każdym przeżytym dniem, jego emocjami i wspomnieniami (wypowiedź nr 1). Jeśli chodzi o podane przez młodych ludzi synonimy, silnie wiążą się one z omawianą kategorią: (*los, istnienie, urodzenie, bycie, istność czy przepływ bycia*). W odpowiedziach udzielonych na pytanie *Dlaczego ta wartość jest dla Pana/ Pani ważna?* ankietowani przede wszystkim zwrócili uwagę na ulotność życia (*Dla tego że mamy tylko jedno życie i trzeba zdążyć wszystko; Jest tylko jedno*) i istotę egzystencji (*Bo to jest to bez czego nie mogę istnieć; Bez życia nie byłoby nic: nic złego, nic dobrego na ziemi*). Dla jednej respondentki analizowana wartość jest szansą na przeżycie czegoś nowego i ciekawego (*Chcę powiedzieć swoim dzieciom i wnukom o czymś godnym i ciekawym*).

3.4.3. Kategoria semantyczna: *Życie to najcenniejsza wartość*

Interpretację życia jako najcenniejszej wartości wybrało 29% Ukraińców:

(1) *Życie jest ważne*; (2) *Najważniejsze to, co mamy*; (3) *Życie jest wszystkim. Wszystko zaczyna się od życia*; (4) *Jest najważniejsze. Wszystkie wartości życiowe*.

Skojarzenia studentów mają tu niekiedy wymiar metaforyczny (*ziemska wędrówka*)³⁸, innym razem odnoszą się do indywidualnych przeżyć respondentów (*moja historia, emocje, wspomnienia*) czy nawiązują do tak często manifestowanego w mediach „bycia tu i teraz” (*teraźniejszość*). Z kolei w swoich uzasadnieniach ankietowani podkreślili wartość życia z uwagi na sam proces egzystencjalny (*Bo bez tego nie ma nic; Ponieważ bez życia nie istnielibyśmy; Bez życia nie ma nic*). Jedna wypowiedź może nasuwać skojarzenia z trwającą wojną rosyjsko-ukraińską. Respondentka bowiem uzależnia

³⁸ Konceptualizacja życia jako *drogi/wędrówki* jest głęboko zakorzeniona w codziennym myśleniu polskiego społeczeństwa, o czym świadczą choćby następujące sformułowania: *droga życiowa, rozpocząć ziemską wędrówkę, iść przez życie* itd. Takie metaforyczne ujęcie życia sytuuje wspomnianą wartość w określonym schemacie: *źródło/początek – ścieżka – cel*. Życie, rozpatrywane w kategoriach ruchu, jest więc czymś więcej niż samym istnieniem (por. Krzeszowski, 1998, s. 81; Kowalewska-Dąbrowska, 2021, s. 619).

spełnione i szczęśliwe życie od bezpieczeństwa (*Jeżeli będę mieć bezpieczne życie, będę mieć wszystko*)³⁹.

3.4.4. Kategoria semantyczna: *Życie to stan organizmu człowieka*

Rozumienie życia jako stanu organizmu człowieka zostało scharakteryzowane przez dwie Polki, co stanowiło 67% ankiet, oraz przez dwie Ukrainki (14%)⁴⁰. Dla pierwszej polskiej respondentki życie to *stan, w którym wykonuje się różne czynności, postanowienia*; dla drugiej – *mój stan organizmu*. Ankietowane nie podały synonimów odnoszących się do analizowanej nazwy wartości i tylko jedna z nich przedstawiła krótkie uzasadnienie (*Bo mogę robić wszystko*). Z kolei dla ukraińskiej młodzieży życie to *stan, funkcjonowanie organizmu oraz określony stan, funkcjonowanie na tym świecie*. Charakteryzowane pojęcie kojarzy im się z takimi leksemami, jak: *istnienie, emocje czy zdrowie*. Ciekawe wydają się też motywacje studentów. Po raz kolejny pojawia się w nich myśl, że życie jest ulotne; to szybko przemijający czas, który trzeba jak najlepiej wykorzystać (*Ponieważ życie jest nam dane raz*). Widoczne jest również wyraźne nawiązanie do wojny ukraińsko-rosyjskiej (*Kiedy zaczęła się wojna, wszyscy naprawdę zaczęli doceniać życie. Kiedy byłam w domu, w swoim mieście, nie byłam pewna, czy obudzę się jutro*).

3.4.5. Pojedyncze kategorie semantyczne: *Życie to droga; życie to coś niepowtarzalnego; życie to stworzenie; życie to vitalność*

W ankietach wystąpiły również pojedyncze konceptualizacje pojęcia *życie*. Pojawiło się ujęcie metaforyczne (*Życie to dla mnie droga która jest ze mną razem do końca – Ukraina*)⁴¹ czy religijne, odnoszące się do samego procesu kreacji, tworzenia istoty ludzkiej (*To stworzenie i ukształtowanie człowieka*⁴² – Ukraina). W kolejnych wypowiedziach studentki sytuują analizowaną wartość w kategoriach vitalności, energii życiowej (*Życie to vitalność, to życie w pełni, możliwość chwytania go garściami i odczuwanie – Polska*), a także czegoś ulotnego i niepowtarzalnego (*Życie jest czymś, co jest dane raz, więc trzeba je przeżyć w taki sposób, aby coś po sobie zostawić – Ukraina*). Taki sposób definicji charakteryzowanej nazwy pociąga za sobą użycie określonych synonimów. Respondentkom życie kojarzy się bowiem z następującymi pojęciami: *radość, emocje, dynamika czy szczęście*. Z kolei w odpowiedziach na pytanie

³⁹ Z uwagi na fakt, że ankiety zostały przeprowadzone w lutym i marcu 2023 roku, studenci w swoich wypowiedziach niekiedy nawiązywali do trwającej wojny w Ukrainie (por. kategorię semantyczną *Życie to funkcjonowanie organizmu*).

⁴⁰ Por. przyp. 37.

⁴¹ Por. przyp. 38.

⁴² Wypisane przez studentkę synonimy silnie wiążą się z omawianą kategorią semantyczną. Pojawiły się tu takie skojarzenia jak: *istnienie, żyć czy być żywym*.

Dlaczego ta wartość jest dla Pana/Pani ważna? ankietowani przede wszystkim zwrócili uwagę na związek pomiędzy życiem a możliwościami jednostki, jej codziennym funkcjonowaniem (*Myślę, że życie jest ważne, bo kiedy człowiek żyje, wtedy może wszystko* – Ukraina; *Podstawowa wartość, która daje codziennie nowe możliwości* – Polska; *Ponieważ bez życia nie będzie człowieka i żadnych możliwości* – Ukraina). W jednym uzasadnieniu analizowana wartość została zestawiona ze śmiercią stanowiącą kres ziemskiej egzystencji człowieka (*Życie jest ważne, bo bez życia jest śmierć* – Ukraina)⁴³.

4. WNIOSKI

Jak twierdzi Bartmiński (2007), badanie językowego obrazu świata umożliwia przez analizę danych językowych docieranie do sposobów konceptualizacji rzeczywistości przez człowieka. Pozwala też poznać ogląd danej społeczności, jej potoczny sposób myślenia i wyznawaną hierarchię wartości. Celem artykułu było przedstawienie, w świetle wstępnych badań ankietowych przeprowadzonych w grupie łódzkich studentów, językowego obrazu *zdrowia* i *życia*. Badania ilościowe pokazały, że *zdrowie* jest najważniejszą wartością dla Ukraińców (17,22%). Nie mniej istotne okazało się dla nich *życie*, które uplasowało się na trzecim miejscu (8,33%). Z kolei w ankietach Polaków *zdrowie* zajęło trzecią pozycję (10,93%), zaś *życie* – trzynastą (1,48%). Jeśli chodzi o rozumienie pojęcia *zdrowie*, część proponowanych przez respondentów wyjaśnień jest zgodna z treścią definicji, które znajdują się we współczesnych źródłach leksykograficznych (stan prawidłowo funkcjonującego organizmu, brak bólu, dobre samopoczucie). Objasnienia młodzieży są jednak bardziej rozbudowane niż definicje słownikowe i ukazują indywidualne doświadczenia studentów. *Zdrowie* bowiem to dla niektórych respondentów taki stan organizmu, w którym jednostka czuje spokój, wewnętrzną równowagę, szczęście, a także ma sprawne ciało. Wykroczeniem poza ramy definicji leksykograficznych okazało się rozumienie *zdrowia* jako najcenniejszej wartości (5% Polaków i 32% Ukraińców) oraz energii/witalności (14% Polaków i 8% Ukraińców). Jeśli chodzi o konceptualizację pojęcia *życie*, wśród Ukraińców najczęściej pojawiła się interpretacja wspomnianej nazwy wartości jako ludzkiego istnienia (36%). Leksem kojarzy się również z więzami rodzinnymi, każdym przeżytym dniem, jego emocjami i wspomnieniami. Definicje respondentów wzbogacają więc nieco wyjaśnienia leksykograficzne. Młodzież interpretuje bowiem analizowany lekssem, odnosząc go do *życia ludzkiego*, dostrzega tu wymiar nie tylko egzystencjalny. Oprócz konceptualizacji *życia* jako stanu organizmu (67% Polaków i 14% Ukraińców) czy najcenniejszej wartości (29% Ukraińców) pojawiły się też pojedyncze konceptualizacje, jak: *życie to droga*, *życie to stworzenie*, *życie to coś niepowtarzalnego* czy *życie to witalność*. Ponadto w uzasadnieniach ukraińskich studentów widoczne jest również wyraźne nawiązanie do wojny ukraińsko-rosyjskiej, co może być ważną przyczyną wyboru *życia* jako jednej z najważniejszych wartości.

⁴³ Por. metafory orientacyjne (Lakoff, Johnson, 2010, s. 41–49): *życie to w górę* (życie to szczęście), *śmierć to w dół* (śmierć to nieszczęście).

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński, J. (2007). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński, J., Żuk, G. (2009). Pojęcie równości i jego profilowanie we współczesnym języku polskim. *Etnolingwistyka*, 21, 47–84.
- Bartmiński, J. (2010). Pojęcie językowego obrazu świata i sposoby jego operacjonalizacji. W: P. Czapliński, A. Legeżyńska, M. Telicki (red.), *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa?* (s. 155–178). Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne.
- Bartmiński, J. (2014). Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata. W: I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Batmińska, J. Szadura (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, T. 3: *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć* (s. 279–308). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński, J. (2015). Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – co zawiera, na jakich zasadach się opiera, dla kogo jest przeznaczony? W: J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel, B. Żywicka (red.), *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, T. 1: *Dom* (s. 7–15). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Benenowska, I. (2018). Trzeba szanować drugiego człowieka – o wartościach młodzieży. *Język. Religia. Tożsamość*, 2(18), 7–29.
- Čabrič, M., Pokrywka, L. (2010). *Piękno ciała*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Denek, K. (1999). *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Descartes (1989). *Człowiek. Opis ciała ludzkiego* (tłum. A. Bednarczyk). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Domaradzki, J. (2013). O skrytości zdrowia. O problemach z konceptualizacją pojęcia zdrowie. *Hygeia Public Health*, 48(4), 408–419.
- Fleischer, M. (2003). Stabilność polskiej symboliki kolektywnej. W: J. Bartmiński (red.), *Język w kręgu wartości* (s. 107–143). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Janik, I., Maciejewska, M., Sipak-Szmigiel, O. (2017). Postrzeganie zdrowia przez młodych dorosłych. W: B. Trzop, K. Walentynowicz-Moryl (red.), *Spoleczne wymiary zdrowia i choroby: od teorii do praktyki* (s. 87–101). Zielona Góra: Fundacja Obserwatorium Społeczne Inter Alia.
- Jedliński, R. (2000). *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Kowalewska-Dąbrowska, J. (2021). Życie to droga, czyli „którędy do Ciebie”. *Stylistyka*, 14, 615–633.
- Krzeszowski, T. (1998). Aksjologiczne aspekty metafor. W: W. Kubiński, R. Kalisz, E. Modrzejewska (red.), *Językoznawstwo kognitywne. Wybór tekstów* (s. 80–103). Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Kulik, T., Latański, M. (2002). *Zdrowie publiczne*. Lublin: Czelej.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2010). *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Marczewska, M. (2012). Zdrowie i choroba jako wartość i antywartość w językowym obrazie świata Polaków. W: M. Abramowicz, J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* (cz. 1, s. 251–260). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Marczewska, M. (2014). Językowo-kulturowy obraz zdrowia w polszczyźnie. W: I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* (T. 3, s. 151–167). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Masłowska, E. (2004). Kognitywne ścieżki zdrowia. W: W. Bołoz, E. Wolnicz-Pawłowska (red.), *Życie i zdrowie człowieka w tradycji i kulturze polskiej* (s. 179–193). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Pisarek, W. (2002). *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność*. Kraków: UNIVERSITAS.

- Puzynina, J. (1992). *Język wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rodziejewicz, B. (2019). Konceptualizacja pojęć zdrowie i здоровье jako wartości w świetle danych empirycznych (ujęcie psycholingwistyczne). *Roczniki Humanistyczne*, 67(7), 63–77.
- Sokołowska, M. (1980). *Granice medycyny*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Sokoł-Klein, A. (2023). Językowy obraz wolności w wypowiedziach polskich i ukraińskich studentów. *Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców*, 30, 401–416.
- Sokoł-Klein, A. (2024). Językowy obraz rodziny w wypowiedziach łódzkich studentów – w świetle badań ankietowych przeprowadzonych na grupie polskiej i ukraińskiej młodzieży. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*, 58, 367–386.
- Strózik, T. (2014). System wartości a ocena jakości życia młodzieży akademickiej w świetle badań ankietowych studentów uczelni Poznania. *Studia Oeconomica Poznaniensia*, 2, 5–23.
- Weimann, N. (2012). W stronę demedycyzacji. Well-being i slow movement jako alternatywa dla biomedycznego modelu zapobiegania chorobom. W: D. Penkala-Gawęcka, I. Main, A. Witeska-Młynarczyk (red.), *W zdrowiu i w chorobie... Z badań antropologii medycznej i dyscyplin pokrewnych* (s. 45–59). Poznań: Komitet Nauk Etnologicznych PAN, Biblioteka Telgte Wydawnictwo.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (2004). „Ślachetne zdrowie...” – zdrowie i życie człowieka w języku staropolskim i we współczesnej polszczyźnie”. W: W. Bołoz, E. Wolnicz-Pawłowska (red.), *Życie i zdrowie człowieka w tradycji i kulturze polskiej* (s. 151–170). Warszawa: Wydawnictwo UKSW.

SŁOWNIKI

- Bańko, M. (2000), (red.) *Inny słownik języka polskiego* (ISJP), T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (2003), (red.) *Uniwersalny słownik języka polskiego* (USJP), T. 6. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dunaj, B. (1996) (red.) *Słownik współczesnego języka polskiego* (SJPDun). Warszawa: Wilga.
- Szymczak, M. (1999), (red.) *Słownik języka polskiego PWN* (SJPSzym), T. 3. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zgółkowska, H. (2004–2005), (red.) *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (PSWP), T. 49–50. Poznań: Kurpisz.

WYKAZ ŹRÓDEŁ INTERNETOWYCH

- Centrum Badania Opinii Społecznej (2010). *Co jest ważne, co można, a czego nie wolno – normy i wartości w życiu Polaków*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_099_10.PDF (dostęp: 25.09.2024 r.).
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2020). *System wartości Polaków w 2019 roku*. <https://www.cbos.pl/PL/publikacje/news/2020/02/newsletter.php> (dostęp: 25.09.2024 r.).
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2013). *Wartości i normy*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_111_13.PDF (dostęp: 25.09.2024 r.).
- <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zdrowie;5528918.html> (dostęp: 26.09.2024 r.).
- <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zycie;5533168.html> (dostęp: 26.09.2024 r.).
- <https://sjp.pwn.pl/szukaj/%C5%BCycie.html> (dostęp: 26.09.2024 r.).
- <https://sjp.pwn.pl/szukaj/samopoczucie.html> (dostęp: 18.10.2024 r.).
- <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zdrowie.html> (dostęp: 26.09.2024 r.).
- https://wsjp.pl/haslo/do_druku/16625/zdrowie (dostęp: 26.09.2024 r.).

Linguistic image of health and life in the statements of students from Łódź (preliminary survey research)

Keywords: survey research, cognitive definition, linguistic image of the world, language of values, health, life.

ABSTRACT

The aim of this article is to present the linguistic image of health and life in the statements of Polish and Ukrainian students studying at the Faculty of Philology of the University of Lodz. The theoretical basis of the research was a set of methodological findings developed on the basis of ethnolinguistics, the key concept of which is the linguistic image of the world. On the other hand, the semantic rules of the cognitive definition, whose comprehensive character is revealed through the use of systemic (lexicographical), survey, and textual (S-A-T) data, were used as a tool of description in the reconstruction of the conceptualization of the concepts discussed. The article focuses on open-ended surveys. Quantitative research showed that health is the most important value for Ukrainians (17.22%). Also important for them was life, which came third (8.33%). In turn, in the surveys of Poles, health took third place (10.93%), and life – thirteenth (1.48%). When it comes to understanding the concept of health, some of the explanations proposed by the respondents are consistent with definitions found in contemporary lexicographic sources (health is a state of a properly functioning body, absence of pain, well-being). Going beyond the framework of lexicographic definitions, an interpretation emerged of health as the most important value, and energy/vitality. As far as the conceptualization of the concept of life is concerned, young people mainly interpret the analyzed lexeme, relating it to human life, and thus see here not only an existential, but also a biological or religious dimension. In addition to the conceptualization of life as existence, vitality, the state of the organism or the most important value, there are also individual conceptualizations, such as: life is a way, a creation, something unique. In addition, in the justifications of the Ukrainian students, there is also a clear reference to the Ukrainian-Russian war, which may be an important reason for choosing life as one of the most important values.